GLOBALNIE · ANALIZA

CORAZ DALEJ OD CYRYLICY

Szymon Wiśniewski · 15 grudnia 2020

Istotnym problemem państw Azji Centralnej, po uzyskaniu niepodległości, było określenie swojej tożsamości narodowej. Rządzący zdawali sobie sprawę, że utrzymanie władzy wymaga skonsolidowania społeczeństwa wokół określonej idei polityczno-kulturowej. W tym celu postanowiono sięgnąć do dziedzictwa regionu sprzed panowania dynastii Romanowów. Szczególną rolę w budowie nowoczesnej świadomości narodowej miała odegrać polityka językowa.

Zadanie, które postawili przed sobą przywódcy pięciu państw Azji Centralnej nie było łatwe. Język rosyjski był mocno zakorzeniony w świadomości społecznej. Rusyfikacja państw Azji Centralnej doprowadziła do tego, że w 1989 roku około 80% ludności regionu mówiło płynnie w języku rosyjskim. Rdzenne języki zostały natomiast wyrugowane z życia publicznego. Ich rola ograniczyła się jedynie do domowego środka komunikacji czy ciekawostki folklorystycznej.

Należy jednak zwrócić uwagę, że podejście do polityki językowej państw regionu nie było jednakowe. Turkmenistan i Uzbekistan natychmiast przyjęły ustawę o przejściu na alfabet łaciński, Kazachstan i Kirgistan nadały językowi rosyjskiemu status języka urzędowego, natomiast Tadżykistan po pewnym czasie usunął z przestrzeni prawnej wszelkie wzmianki o języku rosyjskim.

Wewnętrzna równowaga

W momencie rozpadu ZSRR Kazachstan był zamieszkiwany przez ponad 6 mln Rosjan, co stanowiło prawie 40% całkowitej liczby ludności – najwięcej spośród wszystkich państw regionu. Co więcej, większość Kazachów chętniej posługiwało się językiem rosyjskim. W związku z tym polityka językowa była nie tylko kwestią tożsamości, lecz także bezpieczeństwa. W celu zachowania wewnętrznej stabilności i równowagi władze musiały wykazać się dużym wyczuciem. Priorytetem było podjęcie działań, które zapobiegłyby powstawaniu konfliktów etnicznych.

W 1989 roku Kazachska Socjalistyczna Republika Radziecka przyjęła ustawę, na mocy której kazachski stał się językiem państwowym, natomiast rosyjski otrzymał status języka komunikacji międzynarodowej. Kolejnym krokiem władz było przyjęcie w 1995 roku nowej konstytucji. Na jej mocy język kazachski stał się jedynym językiem państwowym, natomiast w instytucjach państwowych i w organach samorządu terytorialnego na równych prawach dopuszczono możliwość używania również rosyjskiego. Ustawa z 1997 roku określiła, że język kazachski służy do rządzenia, stanowienia prawa i tworzenia dokumentów. Ma on zastosowanie we wszystkich dziedzinach życia społecznego na terytorium państwa. Znajomość języka narodowego stała się obowiązkiem każdego obywatela.

CZYTAJ TAKŻE: Wielowektorowa polityka zagraniczna. Czyli czego możemy nauczyć się od Kazachstanu

W 2011 roku przyjęty został „Narodowy program rozwoju i funkcjonowania języków w latach 2011-2019". Inicjatywa miała na celu przede wszystkim popularyzację i rozszerzenie oddziaływania języka kazachskiego w społeczeństwie, zwiększenie odsetka obywateli nim władających, a także podniesienie poziomu kultury językowej. Zgodnie z założeniami programu do 2019 roku płynnie językiem kazachskim miało posługiwać się 90% dorosłych obywateli, taki sam odsetek obywateli miał mówić płynnie w języku rosyjskim, 25% po angielsku, natomiast 20% we wszystkich trzech językach. Mimo że oficjalne dane potwierdzają osiągnięcie założonych celów, to należy odnosić się do nich z dużą rezerwą, w szczególności, jeżeli weźmiemy pod uwagę fakt, że Kazachowie stanowią 67,9% ogólnej populacji państwa, a ludność miejska najczęściej słabo posługuje się językiem narodowym. Należy jednak zauważyć prokazachską tendencję językową wśród najmłodszych. Dzieci z powodzeniem opanowały język, a przedszkola i szkoły z kazachskim językiem wykładowym są bardziej popularne wśród społeczeństwa niż te z rosyjskim. Ponadto język kazachski zyskuje popularność w życiu publicznym oraz kulturze masowej. Rośnie liczba piosenek, filmów, programów telewizyjnych nadawanych w tym języku. W 2017 roku prezydent Nursułtan Nazarbajew podjął decyzję o stopniowym przechodzeniu od alfabetu opartego na cyrylicy do alfabetu łacińskiego.

Kolejna odsłona państwowego programu polityki językowej została wdrożona na lata 2020-2025. Głównym jej celem jest unowocześnienie języka kazachskiego opartego na alfabecie łacińskim. Rząd planuje by do 2025 roku połowa komunikacji pisemnej odbywała się za pomocą alfabetu łacińskiego. Wzmocniona ma zostać także rola języka państwowego jako środka komunikacji międzyetnicznej. Ponadto, na wszystkich szczeblach edukacji kontynuowana będzie polityka trójjęzyczna. Do 2025 roku Kazachstan ma stać się trzecim krajem Azji Centralnej, który przejdzie na alfabet łaciński.

Brak pieniędzy

W 1989 roku Kirgiska Socjalistyczna Republika Radziecka przyjęła ustawę, na mocy której językowi kirgiskiemu nadano rangę państwową, co po wielu latach podrzędności dało mu impuls do rozwoju. Po-

twierdziła to najpierw Konstytucja z 1993 roku, a następnie ustawa z 2004 roku, która określiła, że używanie języka kirgiskiego stało się obowiązkowe w organach państwowych. Dopuszczono także posługiwanie się rosyjskim, który stał się językiem oficjalnym.

W 2000 roku rząd przyjął „Program rozwoju języka państwowego na lata 2000-2010". Jego podstawowymi założeniami były rozwój nowoczesnych metod nauczania i powszechne stosowanie języka kirgiskiego w organach administracji oraz pozostałych sferach życia publicznego. Drugiego celu nie udało się osiągnąć, jednakże program odniósł pewne sukcesy – utworzone zostały ośrodki nauki języka kirgiskiego, zorganizowano specjalne dni popularyzujące język oraz opracowano elektroniczny słownik kirgisko-rosyjski.

CZYTAJ TAKŻE: Kirgistan – państwo rewolucji, zamachów stanu i protestów

Porażki nie zniechęciły władz. W 2014 roku utworzono „Narodowy program rozwoju języka państwowego i poprawy polityki językowej na lata 2014-2020". Przedsięwzięcie wymaga od wszystkich pracowników administracji państwowej i samorządowej płynnej znajomości języka kirgiskiego i rosyjskiego. Niewątpliwym sukcesem programu jest utworzenie stacjonarnych i mobilnych centrów egzaminacyjnych, publikacja literatury specjalistycznej w języku kirgiskim, a także szkolenia i seminaria dla urzędników w zakresie stosowania języka. Ponadto przeprowadzono testy, które określiły poziom znajomości języka narodowego przez urzędników.

> **Jednakże polityka językowa w Kirgistanie zmaga się z brakiem wystarczających środków finansowych. System edukacji przeżywa problemy związane z niedoborem nauczycieli języka kirgiskiego czy brakiem odpowiednich podręczników do nauczania.**

Język migrantów zarobkowych

Tadżykistan podjął bardziej radykalne działania. W 1989 roku przyjęto ustawę, na mocy której językowi tadżyckiemu nadano status państwowy, zaś rosyjski zdegradowano do roli środka komunikacji międzynarodowej. Obowiązkiem stało się używanie języka narodowego w organach państwowych, jednakże pomocniczo dopuszczono także możliwość posługiwania się językiem rosyjskim. Mimo zdecydowanych działań tadżyccy przywódcy zdawali sobie sprawę z roli języka rosyjskiego w życiu publicznym, więc nie mogli sobie pozwolić na jego zupełne usunięcie. Postanowiono wdrożyć przejściowy, dwujęzyczny etap.

Stan równowagi uległ zmianie w 2009 roku w związku z pogarszającymi się relacjami na linii Duszanbe-Moskwa. Wówczas przyjęta została ustawa o języku państwowym, zgodnie z którą usunięte zostały wszelkie wzmianki o języku rosyjskim, a także zobowiązano obywateli Tadżykistanu do znajomości języka tadżyckiego, który stał się jedynym językiem używanym w organach administracji. Symboliczne i dyplomatyczne znaczenie miało nadanie dwa lata później rosyjskiemu statusu języka komunikacji międzynarodowej.

> **Poziom znajomości rosyjskiego w Tadżykistanie systematycznie spada i z pewnością ta tendencja będzie się pogłębiała. Jedynie 2,4% uczniów i 20-25% studentów pobiera nau-**

> **kę w języku rosyjskim, przy czym dość wysoki odsetek rosyjskojęzycznego wykształcenia wyższego wynika z funkcjonujących w Tadżykistanie filii rosyjskich uniwersytetów.**

Mimo tych trendów język rosyjski jest nadał społecznie pożądany. Ma na to wpływ przede wszystkim ekonomiczna zależność Tadżykistanu od Rosji. Szacuje się, że około 1,5 mln (ok. 16% populacji) Tadżyków wyjechało do Rosji w celach zarobkowych. Migranci w 2019 roku przywieźli z Rosji 2,279 mld dolarów, co stanowi około 30% PKB państwa. Należy także zwrócić uwagę, że język rosyjski odgrywa nadal ważną rolę w życiu naukowym i kulturalnym Tadżykistanu.

Nowi analfabeci

Antyrosyjską politykę językową prowadzi Turkmenistan. W maju 1990 roku Turkmeńska SRR przyjęła ustawę językową podnoszącą status języka turkmeńskiego do rangi języka państwowego, a język rosyjski sprowadziła do rangi międzynarodowego środka komunikacji. Rok później Turkmenistan jako pierwszy kraj Azji Centralnej zmienił alfabet z cyrylicy na łacinę. Krok ten wpisywał się w szeroko zakrojoną politykę turkmenizacji kraju, która obejmowała wiele dziedzin życia społecznego.

Po uzyskaniu niepodległości szkoły rosyjskie były stopniowo zamykane lub zmieniane na turkmeńsko-rosyjskie, by ostatecznie przekształcić je w turkmeńskie. System szkolnictwa praktycznie nie przewiduje nauki języka rosyjskiego. Kształcenie uniwersyteckie dostępne jest jedynie w języku turkmeńskim, zamknięto także programy nauczania języka rosyjskiego.

Szybkie i radykalne zmiany spowodowały, że w oczach nowych władz duża część ludności nagle stała się analfabetami. Nieznający języka turkmeńskiego nie mają dostępu do mediów i informacji. Mimo agresywnej polityki język rosyjski nadal cieszy się szacunkiem wśród ludności i nieoficjalnie nadal pozostaje stosowany.

Brak planu

W 1989 roku w radzieckim Uzbekistanie przyjęto ustawę przyznającą językowi uzbeckiemu rangę państwową, natomiast rosyjskiemu nadano status środka komunikacji międzynarodowej. Po uzyskaniu niepodległości władze kontynuowały politykę derusyfikacji. W 1993 roku Uzbekistan przestawił się z cyrylicy na alfabet łaciński. Natomiast dwa lata później z konstytucji i innych aktów prawnych usunięto wszelkie wzmianki o języku rosyjskim.

Reforma językowa nie była konsekwentnie prowadzona przez władze w Taszkencie. Język rosyjski jest powszechny w wielu dziedzinach życia. Rząd uzbecki ma świadomość licznej mniejszości rosyjskojęzycznej oraz roli tego języka w sferze społeczno-kulturowej. Zmiana alfabetu dotyczyła jedynie edukacji, gdyż z cyrylicą nadal można spotkać się m.in. w administracji publicznej, gdzie dokumenty najpierw są tworzone po uzbecku, a następnie tłumaczone na rosyjski.

Rosyjskojęzyczne media nadal cieszą się dużą popularnością wśród Uzbeków. Wciąż można odbywać edukację w języku rosyjskim. W Uzbekistanie funkcjonuje ponad 900 rosyjskich szkół, do których uczęszcza 500 tys. uczniów, z czego około 80-90% to etniczni Uzbecy. Prawie wszystkie uniwersytety oferują nauczanie w języku rosyjskim.

> **Tak jak w przypadku Kirgistanu i Tadżykistanu znaczenie języka rosyjskiego w Uzbekistanie jest podtrzymywane dzięki znaczącej liczbie migrantów zarobkowych mieszkających w Rosji, których liczba wynosi 2,3 mln.**

Trwająca reforma językowa doprowadziła do zamieszania i analfabetyzmu. Młodsze pokolenie uczyło się alfabetu łacińskiego, ale z czasem odkryło, że musi również zapoznać się z cyrylicą, którą świetnie zna starsze pokolenie. Chaos wzmagany jest przez przyjmowanie coraz to nowszej wersji alfabetu łacińskiego.

Problemem Uzbekistanu są także różnice między dialektami regionalnymi. Istnieje on od czasów, gdy Związek Radziecki skonsolidował różne społeczności etniczne, kulturowe i językowe w jeden kraj i próbował odgórnie narzucić język, którym posługiwaliby się wszyscy obywatele. Ta polityka zakończyła się niepowodzeniem, a rządowi nadal nie udało się stworzyć jednego języka uzbeckiego.

CZYTAJ TAKŻE: Turcja rzuca rękawicę Rosji i Chinom

Od centrum do peryferii

Dane z 2013 roku pokazują, że od momentu dezintegracji ZSRR liczba ludność mówiącej w języku rosyjskim w regionie wyraźnie spadła. Jedynie w Kazachstanie ten odsetek wzrósł z 80% do 84%, w Kirgistanie spadł z 80% do 50%, w Tadżykistanie z 80% do 33%, w Turkmenistanie z 80% do 18%, natomiast w Uzbekistanie z 80% do 41%.

> **Polityka językowa państw Azji Centralnej odegrała niezwykle istotną rolę w odradzaniu się świadomości narodowych. Język stał się fundamentem tożsamości nowopowstałych państw. Reformy umożliwiły rozpoczęcie procesu odrzucenia rosyjskiej i radzieckiej narracji historycznej na rzecz powrotu do dziedzictwa historyczno-kulturowego regionu sprzed czasów panowania Rosjan w Azji Centralnej.**

Z jednej strony nowe projekty tożsamościowe nie przewidywały miejsca dla języka rosyjskiego, z drugiej zaś struktura narodowościowa, silne powiązania z Moskwą oraz rzeczywista rola języka rosyjskiego wśród ludzi nauki czy kultury ograniczały możliwości radykalnych posunięć w polityce językowej. Mimo że Federacja Rosyjska nie zamierza rezygnować z walki za pomocą językowej miękkiej siły w regionie, to społeczne tendencje nie napawają Moskwy optymizmem. W celu podtrzymywania wpływów rosyjska Federalna Agencja ds. Wspólnoty Niepodległych Państw, Rodaków Mieszkających za Granicą i Międzynarodowej Współpracy Humanitarnej powołała do życia rosyjskie centra nauki i kultury w Biszkeku, Duszanbe i Taszkencie, ale liczba obywateli uczących się w tych ośrodkach sięga zaledwie tysiąca osób rocznie.

Jednakże językowi rosyjskiemu udało się zachować swój status w sferze komunikacji międzypaństwowej. Jest on głównym pomostem łączącym kraje Azji Centralnej ze sobą oraz ze światem zewnętrznym. Język angielski, chiński czy turecki nie osiągnęły jeszcze tak dużej popularności.

Oryginał: https://nlad-kopia1113.instawp.site/coraz-dalej-od-cyrylicy/

WSPÓŁTWÓRZ NOWY ŁAD

Za Nowym Ładem stoją czytelnicy, którzy dorzucają się do jego istnienia. Dołącz do nich — jednorazowo, w kwocie, która Ci odpowiada.

DOŁĄCZAM

wspieram.nlad.pl

Zeskanuj, aby wesprzeć